

INFORMACE PRO PRÁVNÍ PRAXI

Smlouva o úvěru*

Karel Marek**

1. K POJMU ÚVĚR A K DRUHŮM ÚVĚRŮ

Úvěr je současně pojmem ekonomickým i právním. Úvěrové vztahy můžeme definovat jako vztahy vznikající při návratném poskytování peněžních prostředků mezi subjekty za dohodnutých podmínek.

Za úvěr v nadepsaném smyslu nepovažujeme časový rozdíl mezi plněním závazku (například převzetí zboží kupujícím), event. přijetím vyúčtování – faktury a zaplacením. Pro tento časový rozdíl se používá pojmu obchodní úvěr. Přestože v současné době obchodní úvěr – s delší dobou jeho poskytnutí – zásadně u nás nebývá sjednán, fakticky k němu v řadě případů dochází.

Účelem poskytování úvěru podle ustanovení § 497 českého obchodního zákoníku je zajištění úrokového výnosu z úvěrové sumy.

Tím se tento úvěr, označovaný někdy jako umístovací, liší od úvěru obchodního.

Nezbytnost úvěrování je dána tím, kromě případů zahajování činnosti podnikatelů s možnými nadějnými podnikatelskými záměry, že při koloběhu peněžních prostředků dochází k nerovnoměrnostem a časovému nesouladu jejich pohybu.

Pokud půjde o bankovní úvěr, pak bude začasť obsah smlouvy určen odkazem na bankovní podmínky, a to v souladu s ustanovením § 273 obchodního zákoníku. Tyto podmínky však musí být stranám známy nebo k návrhu přiložené. Podmínky zásadně připravuje věřitel (banka). Je přitom v zájmu klienta, aby se s těmito podmínkami (tak jako to platí i pro jiné druhy smluv) řádně seznámil a event. se pokusil některé otázky dohodnout ve smlouvě jinak.

Průběh bankovní úvěrové operace se zpravidla skládá z následujících etap¹:

- ústní informativní jednání mezi bankou a žadatelem o úvěr (zjišťují se možnosti poskytnutí úvěru, jeho příp. druh, čerpání, splatnost, majetkové poměry a popř. podnikatelský záměr žadatele, hospodářské výsledky),
- podání písemné žádosti o poskytnutí úvěru po-

dávané zpravidla na tiskopisech banky (žádost zpravidla obsahuje základní údaje a další údaje o žadateli, které umožňují ověřit jeho tzv. bonitu, údaje o požadovaném druhu úvěru a údaje o závazcích klienta, přílohu žádosti pak tvoří výpisy z katastru nemovitostí, znalecké posudky, finanční výkazy apod.),

- posouzení žádosti bankou,
- uzavření úvěrové smlouvy,
- kontrola plnění úvěrových podmínek,
- splnění závazků ze smlouvy,
- případné uplatnění sankčních a zajišťovacích prostředků.

Z obecného hlediska je možno úvěry, respektive příslušné obchody třídit na získávané (banka si opatřuje peníze, zejména nakupuje různé druhy vkladů) a poskytované (banka úvěry poskytuje – „prodává“). Za získávané se považují mj. uvedené následně.

Vklady na požádání jsou peníze, které si ukládá vkladatel na svůj běžný účet u peněžního ústavu a běžně je využívá ke svému hospodaření.

Na rozdíl od vkladů na požádání se u úsporných vkladů vyplácí vyšší úrok. Vklad se provádí na delší období, může však být kdykoli vybrán.

Při dalším druhu vkladů, při termínovaných vkladech, se sjednává pevný termín výplaty vkladu anebo výpovědní lhůta.

K získání peněžních částek slouží přitom někdy jako prostředek i cenné papíry – např. depozitní certifikáty, které vydává banka při „nákupu vkladu“. Mívají kratší lhůtu splatnosti.

Bankovní obligace (dluhopisy) slouží pak k opatření dlouhodobějších zdrojů. Jde o cenný papír, který banka „prodává“. Má delší dobu splatnosti.

Významnými jsou též nákupy vkladů a uzavírání úvěrových smluv s ostatními bankami. Peněžní prostředky pak získají banky i od centrální banky.

Poskytované úvěrové obchody lze členit na krátkodobé (například kontokorentní úvěr, směneč-

* Autor vyjadřuje poděkování P. Nikodýmovi za posouzení a za náměty k textu.

** Doc. JUDr. Karel Marek, CSc., Katedra obchodního práva Právnické fakulty Masarykovy univerzity, Brno

¹ Viz např. BAJEROVÁ, L.: Obchodní smlouvy uzavírané bankami, Směnka a šek, VOŠ Uherské Hradiště – Kunovice, 1999, s. 43–45.

né úvěry, ručitelské úvěry, účelové úvěry), **střednědobé úvěry a dlouhodobé úvěry** (například emisní, úvěrový úpis, hypotekární) a odkup pohledávek (factoring, forfaiting).

U factoringu jde zpravidla o odkup krátkodobých pohledávek (vč. předání faktur, vyúčtování apod.). U forfaitingu zásadně jsou nakupovány střednědobé a dlouhodobé pohledávky.

Kontokorentní úvěr je umožněn při zřízení kontokorentního účtu. Při nedostatku peněžních prostředků se přechází do debetu (záporných hodnot) a banka tímto způsobem poskytuje úvěr.

Směnečný eskontní úvěr je úvěr, kdy banka odkupuje směnky před lhůtou splatnosti. Při odkupu je odpočítáván úrok (diskont) za dobu, která zbývá do splatnosti.

Ručitelským úvěrem se banka zavazuje za svého klienta uhradit případně jeho závazek vůči třetímu subjektu.

Další druh úvěrů, tzv. úvěry účelové, mohou být na provozní potřeby (na zásoby, pohledávky do lhůty splatnosti apod.), úvěry účelové investiční (například na nákup strojů – technologického zařízení), popřípadě i úvěr překlenovací (na přechodný nedostatek prostředků) a další.

Hypotekární úvěry jsou poskytovány při zástavě nemovitostmi.

Vycházíme-li z jiných kritérií, můžeme rozlišovat úvěry podle stupně zajištěnosti, podle účelu apod.² V bankovníctví se pak obchody, u kterých je banka věřitelem, označují za aktivní a ty obchody, u nichž je dlužníkem se označují za pasivní. Při této terminologii, z tohoto úhlu pohledu, se pak hovoří o „neutrálních“ obchodech (např. provádění platebního styku, poradenské činnosti atd.).

2. ZÁSADY ÚVĚROVÁNÍ

Při poskytování úvěrů se vychází z následujících zásad: **přímosti, účelovosti, termínovanosti, zajištěnosti, zúčitelnosti.**³ Vzhledem k tomu, že právní úprava smlouvy o úvěru (ustanovení § 497 až 507 obchodního zákoníku) je kromě kogentního základního ustanovení (viz § 263 odst. 2 obchodního zákoníku) a jednoho dalšího kogentního ustanovení uvedeného v § 263/1 (tj. ustanovení § 499, jehož text dále označíme) dispozitivní, neplatí tyto zásady bezvýjimečně. Kogentní jsou přitom obecně i ustanovení, která předepisují písemnou formu právního úkonu (viz § 263/2 obchodního zákoníku).

Podle zásady účelovosti by měly být úvěrové prostředky použity pouze k určitým účelům, ke kterým byly poskytnuty, ovšem jen je-li to dohodnuto ve smlouvě. Účel však ve smlouvě nemusí být vždy stanoven. Úvěry tedy obecně lze, i když to nebude obvyklé (zejména to nebude obvyklé tam, kde je poskytovat banky), poskytovat k jakémukoliv nedostatku peněžních prostředků.

Obdobně se lze vyjádřit i k zásadě přímosti. Je-li ve smlouvě uveden konkrétní účel, k němuž má podnikatel prostředky pro sebe použít, lze je použít k tomuto účelu, tedy přímo pro potřeby podnikatele. Pokud by tomu tak nebylo, není vyloučeno, aby subjekt, který úvěrové prostředky obdrží, použil částku – zejména na základě uzavření další smlouvy o úvěru – pro subjekt další. Může být ovšem i takové smluvní ujednání, které sice neuvádí účel, ale stanoví, že dlužník musí použít peněžní prostředky výhradně pro svoji osobu.

Úvěr je splatný ve lhůtě stanovené ve smlouvě, tím se naplňuje zásada termínovanosti úvěru. Věřitel poskytuje úvěry zpravidla jen na určitou dobu a dlužník je povinen vrátit úvěrové prostředky ve lhůtě splatnosti. To se týká jak celkové částky, tak i jednotlivých plateb (stanovených splátek). Za podmínek stanovených ve smlouvě mohou být případně dohodnuty bonifikace za dřívější splacení úvěru a pochopitelně i sankce za placení opožděné.

Základní ustanovení úvěrové smlouvy nehovoří o zajištění úvěru. Zejména bankovní instituce však neposkytují úvěr nezajištěný – in bianco.

Věřitel zpravidla pečlivě pečuje o to, aby byl úvěr zajištěn a realizuje tak zásadu zajištěnosti úvěru. Jde o to zajistit návratnost úvěru a limitovat případy ztrát prostředků. Zpravidla se používá zástava materiálními hodnotami, ručení jiného subjektu apod. Zejména v bankovníctví by mělo být pravidlem dosažení co nejmenšího rizika. Často se používají zajišťovací prostředky i kumulovaně.⁴ Jsou-li na věřitelské straně bankéři, poskytují zásadně úvěr „in bianco“ (nezajištěný) velice vzácně a jen klientům o vysoké bonitě.⁵ Banky v praxi obecně poskytují úvěry za předpokladu sjednání zajišťovacích prostředků. Jejich význam se plně projevuje v situaci, kdy dlužník neplní svoje peněžité závazky vyplývající ze smlouvy o úvěru.

Cena zajištění je stanovena v závislosti na druhu zajišťovacího prostředku buď kvalifikovaným soudním znalcem (zejména u nemovitostí, které jsou předmětem zástavní smlouvy), nebo pracovníkem banky, a to obvykle dle vnitřního předpisu banky (např. hodnocení záruk dle jejich výstavce), popř. se cena zajištění rovná účetní hodnotě předmětu zajištění (např. záso-

² Např. ELIÁŠ, K. a kol.: Kurs obchodního práva, Obchodní závazky, Cenné papíry, C. H. Beck Praha, 1996, s. 338.

³ K zásadám úvěrování srov. LOCHMANOVÁ, L.: Úvěr jako cizí kapitál podnikatelů, Právo a podnikání, č. 11/1998, s. 10–13.

⁴ Např. ELIÁŠ, K. a kol.: Kurs obchodního práva, Obchodní závazky, Cenné papíry, C. H. Beck Praha, 1996, s. 338.

⁵ ELIÁŠ, K. a kol.: Kurs obchodního práva, Obchodní závazky, Cenné papíry, C. H. Beck Praha, druhé doplněné a přepracované vydání, 1999, s. 348.

by, které jsou předmětem smlouvy o zajišťovacím převodu vlastnického práva). Od ceny zajištění je třeba odlišovat jistící hodnotu, což je cena zajištění snižena o určitý koeficient, který zohledňuje míru možného snížení ceny v případě realizace zajišťovacího prostředku bankou za situace neplnění závazků dlužníkem. Tento koeficient je obvykle stanoven vnitřními předpisy banky a závisí na druhu zajišťovacího prostředku, jeho kvalitě, bonitě klienta apod.⁶

Z úvěru platí dlužník úroky. Úrokové sazby bývají odstupňovány podle různých kritérií, např. podle:

- osoby dlužníka
- druhu úvěru
- objektu úvěrování
- charakteru a délky transakce (delší období přináší vyšší rizika)
- druhu použitého zajištění atd.

Ve smluvených případech mohou být i dodatečně zvyšovány (respektive snižovány), podle toho, jak dlužník plní úvěrové podmínky.

V jednotlivých právních řádech je „poskytnutí peněz“ upraveno různým způsobem.⁷

3. ZÁKLADNÍ USTANOVENÍ

V našem právním řádu je smlouva o půjčce upravena v občanském zákoníku a právní úprava smlouvy o úvěru je obsažena v ustanoveních § 497 až 507 obchodního zákoníku.

Aby se mohla použít tato ustanovení smlouvy o úvěru, musí konkrétní smlouva zahrnovat podstatné části smlouvy stanovené v základním ustanovení. Podle základního ustanovení se smlouvou o úvěru zavazuje věřitel, že na požádání dlužníka poskytne v jeho prospěch peněžní prostředky do určité částky, a dlužník se zavazuje poskytnuté peněžní prostředky vrátit a zaplatit úroky. Toto ustanovení má pouze jediný odstavce. Případný druhý odstavce, který by určoval písemnou formu této smlouvy, není zařazen. To znamená, že smlouva o úvěru může mít i ústní formu. V praxi tomu však tak nebývá.

Speciální podmínky jsou stanoveny pro smlouvy,

ve kterých se sjednává spotřebitelský úvěr; je to i písemná forma (viz zákon č. 321/2001 Sb.).

Současně platí podle ustanovení § 262 odst. 4, že ve vztazích podle § 261 nebo podřízených obchodnímu zákoníku dohodou podle odstavce 1 se použijí, nevyplývá-li z tohoto zákona nebo ze zvláštních právních předpisů něco jiného, ustanovení této části na obě strany; ustanovení občanského zákoníku nebo zvláštních právních předpisů o spotřebitelských smlouvách, adhezních smlouvách, zneužívajících klauzulích a jiná ustanovení směřující k ochraně spotřebitele je však třeba použít vždy, je-li to ve prospěch smluvní strany, která není podnikatelem. Smluvní strana, která není podnikatelem, nese odpovědnost za porušení povinností z těchto vztahů podle občanského zákoníku a na její společné závazky se použijí ustanovení občanského zákoníku.

Smlouva o úvěru se od smlouvy o půjčce liší. U smlouvy o půjčce není podstatnou náležitostí smlouvy sjednání úroků. Smlouva o půjčce není konsensuální povahy, ale je reálným kontraktem. To znamená, že vznik smlouvy o půjčce předpokládá nejen dohodu stran, ale i skutečné odevzdání předmětu půjčky. Předmětem půjčky pak nemusí být jen peněžní prostředky, ale i jiné věci určené druhově.

Podstatnými částmi smlouvy o úvěru jsou:

- určení věřitele a dlužníka,
- určení částky nebo limitu úvěru ve stanovené měně,
- závazek věřitele poskytnout peněžní prostředky
- závazek dlužníka k vrácení částky úvěru a zaplacení úroku.

Předmětem jsou peněžní prostředky ve stanovené měně. Smlouva je uzavřena dohodou o poskytnutí peněžních prostředků a nikoli faktickým poskytnutím těchto prostředků. „Při restriktivním výkladu bychom mohli požadovat jejich poskytnutí jenom jako předání (dare). Lze však jistě připustit ... extenzivní výklad, podle něhož poskytnutí může mít i podobu převodu na účet nebo zaplacení faktury za dlužníka.“⁸ Přestože zákon označuje smluvní strany za věřitele a dlužníka, poukazuje se v odborné literatuře správně na skutečnost, že je úvěrová smlouva smlouvou synallagmatickou a obě strany jsou vlast-

⁶ BAJEROVÁ, L.: Obchodní smlouvy uzavírané bankami, Směnka a šek, VOŠ Uherské Hradiště – Kunovice, 1999, s. 37.

⁷ Právní úprava podle francouzského práva (kde bankovní úvěr není koncipován jako zvláštní smluvní typ a je k němu přístupováno jako k půjčce peněz), podle anglického práva (kde je úvěr chápán jako půjčka peněz nebo odklad placení), podle švýcarského práva (kde je řešení v podstatě shodné jako francouzské), podle italského práva (obsahující úpravu půjčky, ale i úvěrovou smlouvu) se u nás věnuje PELIKÁNOVÁ, I.: Komentář k obchodnímu zákoníku, 4. díl, LINDE PRAHA – Právnícké a ekonomické nakladatelství B. Hořínkové a J. Tuláčka Praha, 1997, s. 370–372, z jejíhož díla čerpáme.

⁸ PELIKÁNOVÁ, I.: Komentář k obchodnímu zákoníku, 4. díl, LINDE PRAHA – Právnícké a ekonomické nakladatelství B. Hořínkové a J. Tuláčka Praha, 1997, s. 370–372; k podstatným částem smlouvy (a dalším otázkám) viz též ŠTENGLOVÁ, I.; PLÍVA, S.; TOMSA, M.: Obchodní zákoník, Komentář, C. H. Beck, Praha 2005, 10. podstatně rozšířené vydání, s. 1218 a násl.

ně dlužníky i věřiteli navzájem.⁹ Strany si mohou určit peněžní prostředky, jež jsou předmětem smlouvy, i v jiné než české měně, pokud to není v rozporu s devizovými předpisy. Pokud se strany nedohodnou jinak, je dlužník povinen vrátit peněžní prostředky v měně, v níž mu byly poskytnuty, a v téže měně platit úroky.

Souvisící veřejnoprávní úpravou je přitom devizový zákon. Banky mohou obchodovat devizovými hodnotami nebo poskytovat peněžní služby bez devizové licence i devizového povolení. Ze současného znění devizového zákona tedy pro banky nevyplývá žádné omezení pro poskytování úvěrů v cizí měně.

Přítom je možné sjednat splácení finančního úvěru v odlišné měně a nejedná se podle devizového zákona za směnu devizových hodnot, pokud má smlouva písemnou formu.¹⁰ Cizoměnové úvěry byly dříve nejčastěji poskytovány v amerických dolarech a německých markách; dnes se používá amerických dolarů a EUR. Úroky u cizoměnových úvěrů bývaly zpravidla nižší než u úvěrů čerpaných v tuzemské měně (dnes dochází k postupnému vyrovnávání) a jejich výše se odvíjí od referenčních úrokových sazeb na zahraničních mezibankovních trzích, např. v Londýně, kde je pravidelně vyhlášována úroková sazba LIBOR (LONDON INTER-BANK OFFERED RATE) nebo ve Frankfurtu, kde je vyhlášována, taktéž pravidelně, úroková sazba FIBOR (FRANKFURT INTER-BANK OFFERED RATE). V případě, že dlužník neinkasuje peněžní prostředky v cizí měně, nese kursová rizika vyplývající ze vzájemného poměru zahraniční tuzemské měny, a to zejména u dlouhodobých úvěrů.¹¹

4. ÚPLATA

Kogentní ustanovení § 499 obchodního zákoníku – uvedené v § 263 – určuje: „Za sjednání závazku věřitele poskytnout na požádání peněžní prostředky lze sjednat úplatu, jestliže poskytování úvěru je předmětem podnikání věřitele.“

Protože jsou ostatní ustanovení obchodního zákoníku (kromě základního ustanovení) pro tento smluvní typ dispozitivní, velmi záleží na smluvním ujednání. Široce se i zde uplatňuje zásada smluvní volnosti.

Věřitelem ve smlouvě o úvěru může být peněžní ústav – banka nebo jiný subjekt. Dlužníkem pak může být jakýkoliv subjekt. Smlouvu o úvěru řadíme mezi tzv. absolutní (či typové) obchody. Tyto smlouvy se

totiž podle § 261 odst. 3 obchodního zákoníku řídí obchodním zákoníkem bez ohledu na povahu účastníků (nemusí to být podnikatelé, kteří by byli při vzniku závazku v podnikatelském vztahu, ani podnikatelé obecně). Rozdíl mezi věřiteli spočívá jen v tom, že pouze ti, jejichž předmětem činnosti je poskytování úvěru, mohou za převzetí závazku sjednat úplatu. Tato úplata bývá jednorázová nebo činí zpravidla 0,5–1 % ročně.

Poskytování úvěru může dnes být „předmětem činnosti“ zejména bank, popř. jiných peněžních ústavů, např. družstevních záložen. Jinými subjekty mající v „předmětu činnosti“ poskytování úvěru mohou být i subjekty, které k této činnosti získaly živnostenské oprávnění.

5. LHŮTA K UPLATNĚNÍ NÁROKU NA ÚVĚŘ

Dlužník je oprávněn uplatnit nárok na poskytnutí peněžních prostředků v době stanovené ve smlouvě. Je-li tato doba stanovena, není oprávněná ta žádost, která je podaná před počátkem této doby nebo po jejím skončení. Není-li tato doba ve smlouvě stanovena, může dlužník nárok uplatnit, dokud poskytnutí úvěru některá strana nevyhoví. Není-li tedy doba ve smlouvě stanovena, může dlužník uplatňovat nárok již od okamžiku uzavření smlouvy až do doby výpovědi.

Nestanoví-li smlouva jinou výpovědní lhůtu, může poskytnutí úvěru vypovědět dlužník s okamžitou účinností a věřitel ke konci kalendářního měsíce následujícího po měsíci, v němž byla výpověď doručena dlužníku. To se týká i smluv uzavřených na dobu určitou.

Věřitel je povinen dlužníku peněžní prostředky poskytnout, jestliže byl o to dlužníkem v souladu se smlouvou požádán, a to v době stanovené v požadavku, jinak bez zbytečného odkladu.

Sjednání doby, kdy má dojít k poskytnutí úvěrové sumy a sjednání data splatnosti dluhu není podmínkou platnosti smlouvy. Bankovní praxe však věnuje těmto otázkám značnou pozornost, stejně tak i dalším otázkám, které zákon nepředepisuje, zejména ujednáním zajišťovacími a sankčními.

Stanoví-li smlouva, že úvěr lze použít pouze k určitému účelu, může věřitel omezit poskytnutí peněžních prostředků pouze na plnění závazků dlužníka převzatých v souvislosti s tímto účelem.

⁹ Viz např. ŠTENGLŮVÁ, I.; PLÍVA, S.; TOMSA, M.: *Obchodní zákoník, Komentář*, C. H. Beck Praha 1996, 4. vydání a násl. vydání, s. 589–590.

¹⁰ PELIKÁNOVÁ, I.: *Komentář k obchodnímu zákoníku*, 4. díl, LINDE PRAHA – Právnícké a ekonomické nakladatelství B. Hořínkové a J. Tuláčka Praha, 1997, s. 370–372.

¹¹ K druhům úvěrů viz POLIDAR, V.: *Management úvěrových obchodů bank*, *Economia Praha*, 1992.

6. ÚROKY

Od doby poskytnutí peněžních prostředků je dlužník povinen platit z nich úroky ve sjednané výši, jinak v nejvyšší přípustné výši stanovené zákonem nebo na základě zákona (v současné době není žádná úprava, která by stanovila nejvyšší přípustné úroky; je však nutno respektovat dobré mravy a poctivý obchodní styk). Nejsou-li úroky stanoveny, je dlužník povinen platit obvyklé úroky požadované za úvěry, které poskytují banky v místě sídla dlužníka v době uzavření smlouvy.

Přednost je třeba dát úpravě výši úroků ve smlouvě. Pokud tomu tak není, měl by být zřejmě za rozhodující vzat úrok, který se výrazněji neodchyluje od úroků bank v místě sídla dlužníka, a to v době uzavření smlouvy (viz § 502 obchodního zákoníku). Tento úrok se však nemusí zjišťovat jednoduchým způsobem a mohou být činěny pokusy o zpochybnění jeho výše. Jestliže by strany sjednaly úroky vyšší než přípustné podle zákona nebo na základě zákona, je dlužník povinen platit úroky ve výši nejvýše přípustné.

Sazby bank se v některých případech odvíjí od sazeb vyhlášených ČNB. Jedná se zejména o sazbu diskontní, za kterou jsou poskytovány úvěry komerčním bankám a státu Českou národní bankou. Změna diskontní sazby má signální efekt. Komerční banky zčásti reagují na změnu diskontní sazby změnou úroků z úvěru, resp. vkladů.

Mnoho bank uzavírá úvěrové smlouvy s klienty ve vazbě na svou základní sazbu pro poskytování úvěrů (nazvanou např. základní zápůjční sazba, referenční sazba apod.), jejíž změna nemá sice přímou vazbu na změnu diskontní sazby ČNB (podle některých obchodních podmínek tuto vazbu mít může), neboť základní sazbu si stanovuje a vyhláší každá banka sama, přesto však dochází k realizaci signální funkce změny diskontní sazby.¹²

Úrok má obvykle dvě komponenty a sestává ze:

- základní – referenční sazby, vázané na PRIBOR nebo LIBOR (anebo EURIBOR)
- marže banky.

Marže banky vyjadřuje ocenění bonity klienta a podstupované riziko. Tato konstrukce úroku platí pro termínované úvěry.

Konstrukce pro kontokorent není shodná, neboť se musí vzít v úvahu i možnost okamžité disponibilní finančních prostředků; úroky jsou proto vyšší.

(Banky současně stanoví i poplatky, např. za ručitelské úvěry či „linky na akreditivy“. Ty jsou pak vyjadřované závazkovou provizí – tzv. commitment fee).

V pochybnostech se má za to, že sjednaná výše úroků se týká doby jednoho roku. Mohlo by však dojít k realizaci bankovních obchodních zvyklostí¹³ (viz § 264 odst. 2 obchodního zákoníku). Přitom podle bankovních obchodních zvyklostí se počítá rok jako 360 dnů.

Závazek platit úroky pro úvěry splatné do doby jednoho roku je splatný spolu se závazkem vrátit použité peněžní prostředky. Jestliže lhůta pro vrácení poskytnutých peněžních prostředků je delší než rok, jsou úroky splatné koncem každého kalendářního roku. V době, kdy má být vrácen zbytek poskytnutých peněžních prostředků, jsou splatny i úroky, které se ho týkají. Mají-li být poskytnuté peněžní prostředky vráceny ve splátkách, jsou v den splatnosti každé splátky splatné i úroky z této splátky.

7. VRÁCENÍ ÚVĚRU

Jak jsme již uvedli, kromě základního a jednoho dalšího kogentního ustanovení, platí pro tento smluvní typ ostatní text obchodního zákoníku podpůrně, není-li stranami dohodnuto jinak. To se týká i možnosti dlužníka vrátit poskytnuté peněžní prostředky dříve. Není-li dohodnuto jinak, je dlužník oprávněn vrátit poskytnuté peněžní prostředky před dobou stanovenou ve smlouvě. Úroky je pak povinen zaplatit jen za dobu od poskytnutí do vrácení peněžních prostředků. Doba splatnosti závazku je tedy stanovena ve prospěch dlužníka.

Vzhledem k dispozitivnosti textu zákona se však ustanovení o placení úroků jen do dřívějšího vrácení peněz v bankovní praxi téměř neuplatňuje. Smluvní ujednání méně příznivější než text zákona se přitom odůvodňuje možnými ztrátami při náhradním umístění volných prostředků.

Nepůjde-li o případ dřívějšího vrácení, je dlužník povinen vrátit poskytnuté peněžní prostředky ve sjednané lhůtě, jinak do jednoho měsíce ode dne, kdy byl o jejich vrácení věřitelem požádán. Lhůta „do jednoho měsíce“ se tedy uplatní, jen nebude-li sjednána lhůta jiná.

8. ZAJIŠTĚNÍ ZÁVAZKU

Zanikne-li nebo zhorší-li se za trvání smlouvy zajištění závazku vrátit poskytnuté peněžní prostředky, je dlužník povinen doplnit zajištění na původní rozsah. Jestliže tak dlužník neučiní

¹² Viz literaturu v pozn. 11.

¹³ K obchodním zvyklostem viz POKORNÁ, J., MAREK, K.: Postavení obchodních zvyklostí v systému obchodního práva, Právní rádce č. 2/1999, s. 8–10.

v přiměřené lhůtě, může věřitel od smlouvy odstoupit a požadovat, aby dlužník vrátil dlužnou částku s úroky (viz § 505). Zde stanovené odstoupení je speciální a bylo zákonem č. 370/2000 Sb., tj. harmonizační novelou, doplněno textem: Odstoupení věřitele od smlouvy nemá vliv na zajištění závazků z této smlouvy.

Je-li dlužník, podle § 506 obchodního zákoníku, v prodlení s vrácením více než dvou splátek nebo jedné splátky po dobu delší než tři měsíce, je věřitel oprávněn od smlouvy odstoupit a požadovat, aby dlužník vrátil dlužnou částku s úroky. Toto ustanovení je rovněž speciálním ustanovením k možností odstoupení od smlouvy, které jsou stanoveny obecně ustanoveními § 344 a následujícími obchodního zákoníku. Toto ustanovení bylo harmonizační novelou doplněno stejným textem jako § 505.

Dále je určeno, že mají-li být poskytnuté peněžní prostředky podle smlouvy použity dlužníkem pouze k určitému účelu (§ 507) a dlužník je použije k účelu jinému nebo jestliže jejich použití k smluvenému účelu je nemožné, je věřitel oprávněn od smlouvy odstoupit a požadovat, aby dlužník vrátil bez zbytečného odkladu použité a nevrácené prostředky s úroky. I zde je, k obecné úpravě, speciální možnost odstoupení od smlouvy. I toto ustanovení bylo harmonizační novelou doplněno stejným textem jako § 505.

Dříve, před doplněním textu k § 505, 506, 507, bylo doporučováno následující řešení:

Vzhledem k některým judikátům ... je možno doporučit začlenit do smlouvy ustanovení o tom, že zajištění trvá i v případě oprávněného odstoupení věřitele od smlouvy. Stejnou klauzuli by bylo vhodné zahrnout do smluv o zástavním právu nebo do ručiteleského prohlášení atd.¹⁴ Toto začlenění jsme doporučovali, přestože jsme se domnívali, že zajištění a ručení i bez tohoto začlenění nadále trvá. Správně to vyjádřila I. Pelikánová v citovaném komentáři: „Pohledávka na vrácení peněžních prostředků poskytnutých na základě úvěrové smlouvy odstoupením nezaniká, a proto nezaniká ani zajištění této pohledávky. Je to stále pohledávka z uzavřené smlouvy, přestože od ní věřitel odstoupil.“¹⁵

K ustanovení § 506 obchodního zákoníku bylo již v odborném tisku publikováno stanovisko¹⁶:

„Ustanovení § 506 obchodního zákoníku je speciálním ustanovením k obecnému ustanovení § 351 odst. 2 obchodního zákoníku. Proto při odstoupení od smlouvy věřitelem pro nesplácení úvěru dlužníkem budou nadále platně účtovány úroky z úvěru i úroky z prodlení tzv. sankční úroky v zákonné (§ 369 obchodního zákoníku) nebo smluvené výši.“ To platí, pokud nebyly sjednány v rozporu s dobrými mravy. Toto ujednání by přitom nepožívalo právní ochrany, pokud by bylo učiněno v rozporu se zásadou poctivého obchodního styku.

V praxi žel často dochází k situaci, kdy dlužník ze smlouvy o úvěru nesplnil svůj závazek vrátit peněžní prostředky a zaplatit úroky. Zájmem věřitele je mít pro takovéto případy sjednáno vhodné smluvní řešení. Obsahem příslušného ustanovení smlouvy by byla mj. specifikace aktuální dlužné částky, která by se skládala jednak z částky představující nevrácené peněžní prostředky (jistinu) a jednak z částky nezaplacených úroků. Další smluvní ustanovení by určovalo ukončení úročení podle úvěrové smlouvy ke dni splatnosti poslední splátky dlužníka. Věřitel by však ode dne následujícího po dni ukončení úročení a ukončení smluvního vztahu požadoval úrok podle zákona ze součtu nevrácených peněžních prostředků (jistiny) a nezaplacených úroků. Byly však ze strany dlužníků vyjadřovány pochyby o legálnosti tohoto postupu. Považujeme proto za vhodné se k tomuto problému vyjádřit a to shodně jak jsme to již učinili dříve.¹⁷

Vzhledem k dispozitivnosti právní úpravy (s výjimkou kogentních ustanovení) se domníváme, že je možno ve smlouvě stanovit, že ke stanovenému datu, pokud dlužník neplní svoje povinnosti, dojde k ukončení smluvního vztahu a určí se nová celková dlužná částka skládající se z peněžních prostředků, které nebyly vráceny, a z úroků. Celkovou novou dlužnou částku je povinen dlužník vrátit. Pokud by tak neučinil, je možno podle našeho názoru oprávněně částku úročit.¹⁸

Postavení věřitele mohou přitom posílit i některá řešení, která nejsou v právní úpravě řazena mezi právní zajišťovací instituty, postavení věřitele však posilují (např. sjednání pojištění).¹⁹ Pro případ prodlení dlužníků bývají ve smlouvě sjednány přísné postupy vůči nim.²⁰

¹⁴ PELIKÁNOVÁ, I.: Komentář k obchodnímu zákoníku, 4. díl, LINDE PRAHA – Právnícké a ekonomické nakladatelství B. Hořínkové a J. Tuláčka Praha, 1997, s. 370–372.

¹⁵ Obdobné stanovisko zastává mj. i S. Plíva a na základě soudního rozhodnutí bylo publikováno i v KOCIÁN, P.: Otázka zániku či trvání ručení v případě odstoupení od úvěrové smlouvy, Právní praxe v podnikání, č. 5/1999, s. 30–32, viz též stanovisko publikované v časopisu Právní praxe v podnikání č. 6/1999, s. 18–20.

¹⁶ Stanovisko bylo publikováno v časopisu Právní rozhledy č. 5/1996, s. 227.

¹⁷ Viz MAREK, K.: Právo a podnikání, č. 6/1997, s. 2–3.

¹⁸ K otázce úroků z prodlení s vrácením úvěru viz též ŠTENGLOVÁ, I.; PLÍVA, S.; TOMSA, M.: Obchodní zákoník, Komentář, C. H. Beck, Praha, 10. podstatně rozšířené vydání, s. 1228.

¹⁹ Viz též LOCHMANOVÁ, L.: Úvěr jako cizí kapitál podnikatelů, Právo a podnikání č. 11/1998, s. 10–13.

²⁰ ELIÁŠ, K. a kol.: Kurs obchodního práva, Obchodní závazky, C. H. Beck Praha, 2005, 3. vydání, s. 421.